

A másság iránti tolerancia és a hatalom viszonya

KÓS Anna PhD

University of Arts, Tîrgu Mureş

kos.anna@yahoo.com

Abstract: The Relationship of Power and Tolerance Concerning Otherness

If we try to visualise the standard accepted by our self-image and environment, is the other image different from ours, the otherness abnormal? When appearance, attitude different from ours can be considered peculiar respectively ominous?

According to the premise of this analysis all-time power rhetorics manipulates the tolerancy expressed in media of standard language against otherness. If power is intolerant against other minority's manifestation, standard language will become intolerant too, and vice versa. In my essay different dates, periods' power manifestations are compared with media language existing at that time.

Keywords: communication, dignity, freedom, mass society, otherness.

Hogyha az énképünkkel az általunk és a környezetünk által elfogadott normalitást igyekszünk megjeleníteni, akkor a miénktől különböző kép, a másság vajon abnormális? Mikor tűnik a miénktől eltérő megjelenés, viselkedés egyszerűen csak furcsának, illetve mikor válik fenyegetővé?

Az alábbi elemzésem kiindulópontja szerint a mindenkori hatalom retorikája befolyásolja a köznyelv médiában megnyilvánuló toleranciáját a mássággal szemben. Hogyha a hatalom türelmetlen valamilyen kisebbség megnyilvánulásával szemben, a köznyelv is azzá válik, és fordítva. Dolgozatomban különböző időpontok, korok hatalmi megnyilvánulásait hasonlítom össze az akkori média nyelvezetével.

Elemzési módszer

A premissza, amelyből kiindultam: Az egyén tulajdonképpen gyanakvó, ellenséges minden idegennel (személlyel, helyzettel, elvvel) szemben. Az életét meghatározó Hatalomtól függ, hogy mennyire fékezi az első ösztönös reakcióját, az elutasítást ezzel a jelenséggel szemben. Ha a Hatalom tiltja, gátolja az ellenséges megnyilvánulásokat, akkor az egyén igazodik ehhez az elváráshoz, és legfeljebb a magánszférájában, intim környezete számára nyílik meg. Amikor a hatalom nem tiltja ezeket a megnyilvánulásokat, akkor az egyén először bátortalanul, aztán mind erélyesebben és igazának magabiztos tudatában adja a környezete tudtára helytelenítését minden, a számára megszokottól

eltérő jelenséggel szemben. Hogyha pedig a Hatalom bátorítja is a gyűlöletbeszédet, akkor meghökkenítő méretben tud a közéletben felerősödni a xenofóbia.

Bizonyítási kísérletem megtervezésekor több kor és helyszín közül választhattam, elokvens példa lett volna a náci idők utáni, a második világháborút követő néhány évet tanulmányozni, vagy a magyarországi migráns-válság, vagy akár a budapesti Central European University (CEU) körül kibontakozott viták háttérében vizsgálódni, feltételezhetően a sokkal látványosabb érzelmi kilengések miatt a változások kutatása is látványosabb eredményeket hozott volna. De azért a számomra igazán jól ismert terep a romániai közélet, ebben is a romániai magyarság megítélésének kérdése. Ezzel a kérdéskörrel kapcsolatban volt már egy, a jelen vizsgálódásnál részletesebb kutatásom, amely a 2009-es években tapasztaltakkal ért véget. Így most tulajdonképpen folytatva előző munkámat, a romániai hatalom és a román sajtó viszonyát elemzem 2007 és 2017 között.

Az elmúlt 10 év közéleti sajtójának nyelvi megnyilvánulásait figyeltem, abból kiindulva, hogy a média elég jó megközelítésben tükrözi a közemberek véleményét a világról, hiszen a média az állandó tetszési mérések, visszajelzések elemzése nyomán állandóan korrigálja a témáit és a nyelvezetét.

A *ziare.com* alapján (amely kiegyensúlyozott hírügynökség, nem szemlész vagy idéz szélsőséges sajtótermékeket) 2007 és 2017 közötti tizenegy év sajtótermékeinek a március 15 körüli 10 nap (március 10–20.) minden cikkéből készítettem egy-egy szövegadatbázist, amelyen szógyakoriság-vizsgálatot végeztem.

Azért a március 15-i napok környékét választottam éppen, mert ez a nap – a magyarok világnapjának megünneplése miatt – Romániában minden évben média-viharokat okoz, ami az erdélyi magyarokkal (mint az itt élő többségi románoktól különböző népcsoporttal, vagyis a másság képviselőivel) kapcsolatos ellenséges megnyilvánulásokat vált ki. Választhattam volna még a december elsejét, amely dátum ugyanilyen módon minden évben, az élesen különböző történelmi értelmezés miatt, szembehelyezi a két közösséget – de a március tizenötödikével kapcsolatos hivatalos retorika látványosabb változásokat mutatott a vizsgált időszakban.

A fent leírt módon kialakított, meglehetősen tekintélyes mennyiségű szövegtestben összeszámoltam, hogy bizonyos kifejezések milyen gyakorisággal fordulnak elő.

A keresett kifejezéseket több csoportba osztottam, megbékélést, összhangot tükröző szavakat (*párbeszéd, tolerancia, jövő, európa, multikulturális, stb. – dialog, toleranță, viitor, europa, multicultural etc.*), és ellenségességet, konfrontációt tükröző szavakat (*támadás, ellenség, ellenfél, irredenta, intolerancia, harc, követelések, múlt, stb. – atac, inamic, adversar, irredent, intoleranță, luptă, revendicări, trecut etc.*). Megvizsgáltam azt is, hogy a különböző években milyen gyakorisággal használták a médiában a nemzetiségek nevét: a *román, magyar, székely, ungur*¹ kifejezéseket. Ugyanis a nemzetiségi

¹ A román közbeszéd más kifejezést használ a romániai magyarok (maghiar) és a magyarországi magyarok (ungur) jelölésére.

hovatartozáshoz kötődő gyűlöletbeszédnek egyik alapja a nemzetiségi elkülönítés: hogyha valakinek fontos egy másik személy nemzetiségi hovatartozásának megjelölése, akkor az gyűlöletbeszédet használ.

Az így kapott eredményeket összevettem az illető év hatalmi helyzetével, vagyis azzal, hogy milyen színezetű párt(ok) volt(ak) hatalmon, és azoknak milyen retorikájuk volt a kisebbségekkel kapcsolatban.

Rövid korrajz, eseménybemutató

2007-ben kormányon a Călin Popescu-Tăriceanu által vezetett Nemzeti Liberális Párt volt, a Romániai Magyar Demokrata Szövetséggel koalícióban. A politikai vezetés retorikája határozottan kisebbségbarátnak nevezhető, egyrészt a hatalmon lévő pártok ideológiájának köszönhetően, másrészt a nemzetközi helyzet miatt is, hiszen Románia ebben az évben nyert felvételt az Európai Unióba, és ekkor szervezték az első európai parlamenti választásokat az országban.

2008-ban ugyanaz a koalíció volt kormányon (PNL–RMDSZ), amelynek retorikája nem változott a kisebbségekkel kapcsolatban. Viszont választási év lévén, a kampánybeszédnek köszönhetően a közbeszédben élesebben megjelentek a nemzetiségi ellentétek. Erre ráerősített az, hogy Koszovó önálló állammá kiáltotta ki magát, és ez több európai országban hullámokat vert a kisebbség-többség viszonyban; Romániában az egyetlen politikai alakulat, amely elfogadta Koszovó önállóságát, az RMDSZ volt. A negatív konnotációjú megszólalások száma a román médiafelületeken a magyar nemzetiség irányában nőtt, de a pozitívaké is, ami azt jelenti, hogy nem az ellenségesség mértéke nőtt, hanem ennek a közösségnek a fontossága az ország közvéleményében, így a média érdeklődése irántuk.

2009-ben, az előző év végén lezajlott választások utáni koalíciós tárgyalások következményeként a Szociáldemokrata Párt (PSD) és a Demokrata Liberális Párt (PD-L) alakított kormányt, az RMDSZ nem került be a kormánykoalícióba. A hatalom retorikájában a kisebbségek iránti tolerancia természetesen csökkent. A romániai magyar közbeszéd is nemzetibb lett, egyrészt az azelőtti években intézményvezetőkkel eléltetett magyar nemzetiségű tisztségviselőket rendre eltávolították tisztségükből, ami jogos felháborodást és feszültséget keltett a magyar közösségekben, másrészt az RMDSZ az ebben az évben ismét sorra kerülő európai parlamenti választások kampányában Tőkés Lászlót jelölte a párt listájának élére. Közbejött a márciusi időszakban az is, hogy Sólyom László, a Magyar Köztársaság akkori elnöke, a március 15-i ünnepekre a Székelyföldre szándékozott látogatni – ami természetesen azelőtti években is megtörtént –, de most nem autóval ment volna át a román–magyar határon, hanem helikopterrel próbált belépni Románia légterébe, amit nem engedélyeztek neki, mivel nem jelezte a román illetékes szerveknél ezt a szándékát idejében. Ez az esemény élénk érdeklődést keltett a média képviselőiben,

feszült, ellenséges, vagy ironikus kommentárokat váltva ki belőlük. A 3. ábrán látható, hogy milyen nagy az *ungur* kifejezés használatának gyakorisága.

2010-ben, mivel a kormányzó pártok (PSD és PD-L) közötti viszony elmérgesedett (nem utolsó sorban az előző év végén történt államelnök-választások miatt, amikor a két alakulat tényleges vezetője között zajlott a második forduló azóta is sokat vitatott döntője), a kormánykoalíció felbomlott, új kormány alakult, amelyben a PD-L mellett az RMDSZ is részt vett, mérséklődött a kisebbségekkel szembeni retorika ellenségessége.

2011-ben nem volt változás a kormánypártok összetételében, így a kisebbségek megítélésével kapcsolatos hivatalos retorika sem változott. A vizsgált időszakban, március 15-e körül Nyirő József hamvainak Romániába hozatala kapcsán zajlott¹ román-magyar polémia. Ezzel az incidenssel együtt, a magyarság megítélésével kapcsolatban nem történt lényeges változás, a pozitív, illetve a negatív konnotációjú megnyilvánulások a román médiában hasonlíthatóak az előző évihez.

A 2012-es év az ország politikai stabilitásának szempontjából rendkívül zaklatott volt, két kormányváltással: februárban lemondott az Emil Boc által vezetett kormány (amelynek népszerűségét alapvetően a Nemzetközi Valutaalap által kierőszakolt fizetés-csökkentés ásta alá), és Traian Băsescu államelnök Mihai Răzvan Ungureanut bízta meg új kormány megalakításával, aki – személycserék után ugyan – de ugyanazokkal a politikai alakulatokkal folytatta a munkát. Április végén azonban a Marosvásárhelyi Orvosi és Gyógyszerészeti Egyetem (MOGYE) magyar karának létrehozása² elleni tiltakozásként benyújtott parlamenti bizalmatlansági indítvány megszavazása következtében ez a kormány is megbukott. Traian Băsescu Victor Pontát, az addig ellenzékben lévő Szociáldemokrata Párt elnökét bízta meg az év harmadik kormányának megalakításával.

Az általam vizsgált időszakban, március 15-e körül tehát az Ungureanu-kormány volt hatalmon, amelynek az RMDSZ is része volt. A MOGYE körüli polémia nem volt közvita tárgya, de az RMDSZ vitathatatlanul az egyik első számú politikai tényező volt. Ennek köszönhető, hogy a grafikonon látható módon, ebben az időszakban született a legkevesebb negatív és a legtöbb pozitív konnotációjú megszólalás a magyarsággal kapcsolatban a román médiában.

¹ Nyirő József író, köztudott, katolikus pap Székelyszomboron született, 1941-től országgyűlési képviselő volt egészen a háború végéig. 1944 után a román és magyar kommunista rendszer a nyilasokkal való együttműködése miatt írásait betiltotta. Emigrációban, Madridban halt meg. Hamvait 2012 márciusában Kövér László, a Magyar Országgyűlés elnöke Romániába, Székelyudvarhelyre hozta, hogy újratemethessék a szülőföldjén. Ez a szándék élénk vitát váltott ki román, de magyar körökben is.

² A Marosvásárhelyi Orvosi és Gyógyszerészeti Egyetemenek, az érvényben lévő oktatási törvény előírásai szerint, létre kellett volna hoznia magyar tannyelvű intézményi struktúrákat (kart vagy intézetet). Az erre vonatkozó – az RMDSZ által szorgalmazott – kormányzati felszólításokat azonban az egyetem szenátusa (amelyben többségben voltak a román nemzetiségű tagok) sorozatosan visszautasította. Az ellenzékben lévő PSD bizalmatlansági indítványt nyújtott be a kormány ellen azzal az indokkal, hogy megsérti egy egyetem autonómiáját.

2013-ban az előző évi választásoknak köszönhetően a parlamenti arányokat tekintve – többé-kevésbé – stabil kormány volt, amely a baloldali PSD és a jobboldali liberális PNL koalíciójából állt össze USL néven. Viszont a 67%-os parlamenti többsége ellenére ez a koalíció a közös kormányzás kezdetétől egyrészt belső hatalmi harcokkal, másrészt az ellenzék állandó utcai megnyilvánulásaival, szervezett vagy spontán tüntetésekkel, plágiumbotrányokkal¹ küzdött. Az, hogy az RMDSZ-t nem vonták be a kormánykoalícióba, az év elején némi polémiát szült, ugyanis nem volt világos, hogy született-e erre nézve egyezmény a felek között még a választások előtt (Victor Ponta nyilatkozataiból arra lehetett következtetni, hogy igen, Kelemen Hunoréból – aki akkor már az RMDSZ elnöke volt – inkább az derült ki, hogy nem), a közvélemény pedig általában nem támogatja a választások előtti háttérmegállapodásokat. Így, bár a hatalom retorikájának magyarellenessége nem nőtt (ők a saját, belső ellenségeikkel voltak elfoglalva, illetve a külső támadásokkal), a közbeszédben felerősödött a nacionalista hang.

2014-ben, miután a Nemzeti Liberális Párt kivált a kormánykoalícióból, a Szociáldemokrata Párt ismét kormányzási együttműködésre kérte fel az RMDSZ-t. Bár az előző években a magyar érdekképviselő kormánykoalíciós tevékenysége az általános vélekedés szerint a stabilitást szolgálta, most ez nem így volt. Nem heves, de állandó latens román–magyar nézetkülönbség generálta feszültség uralta ezt az együttműködést. Az európai parlamenti, de főként az őszi államelnök-választási kampány szokás szerint nagyon sok nacionalista nyilatkozatot szült.² A Jobbik vezetőinek megjelenése Erdélyben a 2008-as évben tapasztalt gyakoriságra sarkallta a román médiafelületen az *ungur* kifejezés megjelenését (3. ábra). Az igazi konfliktust azonban az jelentette a PSD és az RMDSZ között, hogy 2014 júliusában a Minority SafePack nevű európai polgári kezdeményezés érdekében folyó európai uniós bírósági perben Románia az Európai Bizottság oldalán lépett fel, ezért Kelemen Hunor lemondott a kormányban betöltött pozíciójáról. A többi RMDSZ-tisztségviselő maradt ugyan, de decemberig végül az a döntés született, hogy a magyar érdekvédelmi szövetség kivonul a kormányzásból. Akárcsak a 2008-as évben, ebben az évben is nőtt a negatív konnotációjú megszólalások száma a román médiában, de a pozitívaké is, ami a román közvélemény megnövekedett

¹ Victor Ponta miniszterelnököt, a PSD (akkori) elnökét azzal vádolták meg, hogy a jogászdoktori dolgozata háromnegyede plágium. A kormányfő tagadta a vádat, ezzel egy közel négyéves bizonyítási és fellebbezési folyamatot indított el, amely (más, korrupciós vádakkal egyetemben) teljesen aláásta Victor Ponta politikai hitelét. A miniszterelnök plágium-botrányának kipattanása után valóságos lavina indult el, amely nyomán szinte minden doktori diplomával rendelkező tisztségviselőt megvádoltak plágiummal.

² 2014. március 10-én, a székely szabadság napján tartott marosvásárhelyi felvonuláson részt vett Vona Gábor is, a Jobbik elnöke. Traian Băsescu ezután kérte a Román Nemzetbiztonsági Tanácsban, hogy hivatalosan korlátozzák a Jobbik tevékenységét Románia területén. Victor Ponta, szintén márciusban, jelen elemzés időszakában, csípős megjegyzéseket tett Tökés Lászlóra, aki a Krími-félszigeten kialakult ukrán–román helyzetet a román–magyar viszonyhoz hasonlította.

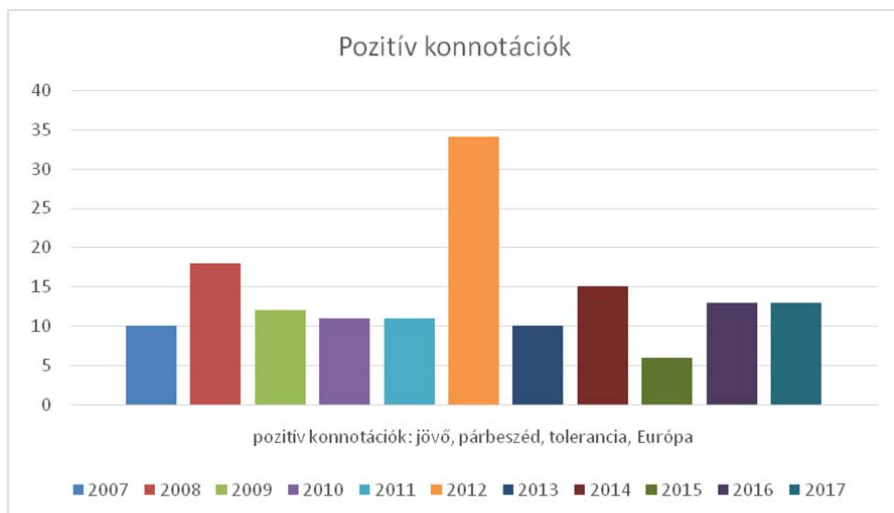
érdeklődését jelzi a magyar politikusok tevékenysége iránt. Ezt igazolja a nemzetiségek emlegetésének 3. ábrán látható megugrása.

2015-ben, elmondhatjuk, hogy paradigmaváltás állt be a román közhangulatban a magyar kisebbség megítélésével kapcsolatosan. Ebben az évben kezdte el elnökségét Klaus Iohannis. A szász kisebbséghez tartozó politikus államelnökké való választása a román közvéleményben és külföldön is megszilárdította azt a benyomást, hogy Románia a nemzetiségek iránti tolerancia éllovasa, így a hatalom szabadjára engedte retorikájában a kisebbségellenes megnyilvánulásokat, hiszen ha a román többség ennyire toleráns, akkor implicit módon nem lehet ugyanakkor intoleráns is. 1997 óta, amikor is az akkori miniszterelnök, Victor Ciorbea első ízben üdvözölte a március 15-ét ünneplő erdélyi magyar közösséget,¹ a 2015-ös volt az első év, amikor sem a (szász nemzetiségű) államelnök, sem a miniszterelnök nem küldött ünnepi jókívánságot ebből az alkalomból a magyar közösség számára. Ez a helyzet rányomta a bélyegét a médiában megjelenő közhangulatra: az elemzett tíz év alatt sosem látott gyakoriságot mutatott a médiában a magyar szervezetekre vagy politikusokra vonatkozó negatív konnotációjú kifejezések megjelenése (2. ábra), a pozitívaké pedig alulmulta az azelőtti és azutáni éveket is (1. ábra). A nemzetiségek említésének grafikonján (3. ábra) látható, hogy a román kifejezés az egyetlen, amelyik megjelenik, a magyar kisebbség említése elenyésző.

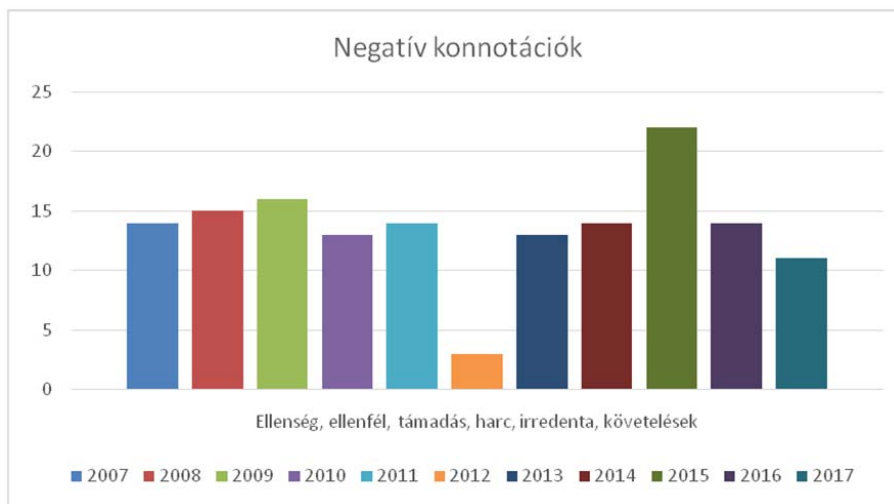
2016-ban és 2017-ben azonos trend érvényesült az általam vizsgált megnyilvánulási területen, bár a kormányzó politikai erők változtak. 2015 novemberében, Victor Ponta lemondása² után a PSD elvesztette a hatalmat, a 2016-os év végén tartott parlamenti választásokig egy szakértőkből álló kormány vezette az országot Dacian Cioloș miniszterelnökségével. A Cioloș-kormány hatékonyságát jellemzi, hogy a választásokat óriási fölénnyel ismét a PSD nyerte, akik igaz, hogy két miniszterelnökkel, de végigkormányozták a 2017-es évet. Ez a két év az egymást érő korrupciós leleplezések és letartóztatások időszaka, a kormányzó politikusok számára ilyen értelemben kellő mennyiségű stresszt, félelmet jelentett, a közélet számára pedig állandó témát, így a nemzetiségi kérdés csak érintőlegesen jelent meg a közbeszédben. Ez látható mindhárom grafikonon: a negatív és pozitív konnotációjú megjegyzések száma stagnált, a nemzetiségek említése nagyon gyér volt.

¹ NB Az RMDSZ 1996 decemberében kötötte az első együttműködési megállapodást román párttal, a Román Demokratikus Konvencióval (CDR).

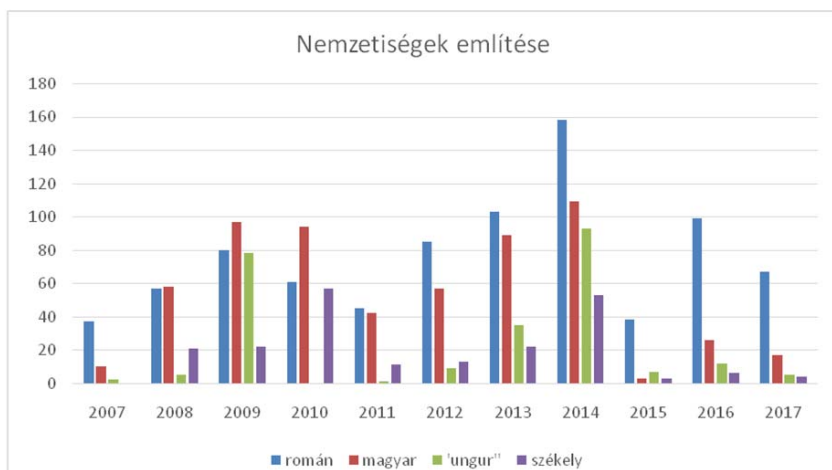
² A miniszterelnök, Victor Ponta a már két éve folyamatosan zajló plágium- és korrupciós vádak-tól alaposan megnyirbált népszerűséggel végül a bukaresti Colectiv szórakozóhelyen történt tüzeset és az azt követő tüntetések hatására mondott le.

1. ábra: A magyarságra vonatkozó pozitív konnotációjú kifejezések a román médiában

2. ábra: A magyarságra vonatkozó negatív konnotációjú kifejezések a román médiában

3. ábra: Nemzetiségek, románok és magyarok, magyarországi magyarok (ungur) és székelyek említése a román médiában

Következtetések

Hogyha végigkövetjük a fent leírt eseményeket és a kormányon lévő politikai erők színezetének változását, nyilvánvaló az összefüggés a hatalom kisebbségek (másság) iránti toleráns/intoleráns retorikája és a közbeszédben (és a közbeszédet megjelenítő médiában) megnyilvánuló elfogadó vagy elutasító reprezentáció között. Az is nyilvánvaló, hogy egy kisebbségnek, amely egy adott társadalomban a másságot képviseli, mindig érdeke lesz olyan hatalmat (kormánypartot vagy -koalíciót) óhajtani magának, amely toleráns bármilyen mássággal szemben. Ebből következik az a kijelentés, hogy egy kisebbségnek (valamilyen másságot megjelenítő csoportnak) elfogadónak kell lennie a sajátjától különböző másságokkal szemben – de ennek a kijelentésnek a bizonyítása valószínűleg egy másik tanulmány témája.